

PROJECT PROFILE

ડેરી ફાર્મિંગ અને
પ્રોસેસિંગ

Dairy Farming &
Processing

ડેરી ફાર્મિંગ અને પ્રોસેસિંગ Dairy Farming & Processing

પરિચય (Introduction)

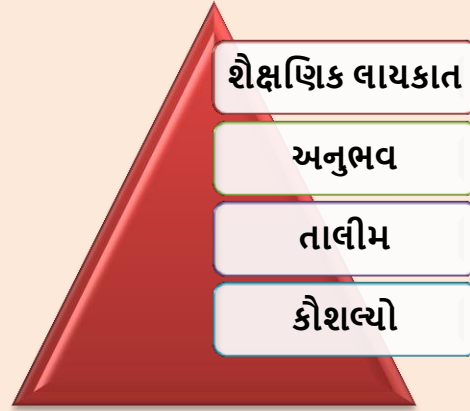
- ગુજરાત રાજ્ય ભારતના અગ્રણી દૂધ ઉત્પાદક રાજ્યોમાંનું (Leading Milk Producing States) એક છે, જે દેશના કુલ દૂધ ઉત્પાદનમાં નોંધપાત્ર યોગદાન આપે છે.
- ડેરી ફાર્મિંગ (Dairy Farming) એ ગુજરાતના ગ્રામીણ અને શહેરી વિસ્તારોમાં લોકપ્રિય અને નફાકારક વ્યવસાય (Profitable Business) છે, જે નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો (MSMEs) માટે આદર્શ છે. આમાં દૂધ અને દૂધ આધારિત ઉત્પાદનો જેમ કે દહીં, માખણ, ઘી અને પનીરનું ઉત્પાદન અને વેચાણ સામેલ છે.
- ગુજરાતની મજબૂત ડેરી સહકારી પ્રણાલી (જેમ કે અમૂલ - Amul) અને ઉચ્ચ બજાર માંગ આ વ્યવસાયને ટકાવે અને આકર્ષક બનાવે છે.
- આ પ્રોજેક્ટનો ઉદ્દેશ ગુજરાતના ગ્રામીણ અથવા અર્ધ-શહેરી વિસ્તારમાં ૨૦ ગાય/ભેંસ (ગીર, સાહિવાલ, જાફરાબાદી વગેરે જાતિ) સાથે ડેરી ફાર્મ શરૂ કરવાનો છે, જેમાં દૂધનું ઉત્પાદન અને મૂલ્યવર્ધિત ઉત્પાદનોનું (Value Added Products) નાનું પ્રોસેસિંગ યુનિટ (Processing Unit) સામેલ છે.
- આ વ્યવસાય રોજગારીની તકો (Employment Opportunities) ઉભી કરશે, સ્થાનિક ખેડૂતોને લાભ આપશે અને બજારની માંગને પૂર્ણ કરશે.

ઉત્પાદનો અને તેના ઉપયોગો (Products and their Applications)

ઉત્પાદન (Product)	વર્ણન (Description)	ઉપયોગો (Applications)
દૂધ (Milk)	ગીર/સાહિવાલ ગાયોમાંથી ઉચ્ચ ગુણવત્તાનું તાજું દૂધ	ઘરેલું વપરાશ, ચા/કોફી, દૂધ આધારિત વાનગીઓ
દહીં (Curd)	દૂધમાંથી બનાવેલું ગાઢ અને	ભોજન સાથે, લસી, રાયતા

	સ્વાદિષ્ટ દહીં	
ધી (Ghee)	શુદ્ધ માખણમાંથી બનાવેલું આરોગ્યપ્રદ ધી	રસોઈ, મીઠાઈઓ, ધાર્મિક વિધિઓ
પનીર (Paneer)	દૂધમાંથી બનાવેલું તાજું પનીર	શાકભાજીની વાનગીઓ, સ્નેક્સ, ગ્રેવી
માખણ (Butter)	દૂધની ક્રીમમાંથી બનાવેલું માખણ	બ્રેડ, પરાઠા, રસોઈ

પ્રમોટર માટે ઇચ્છનીય લાયકાત (Desired Qualification for Promoter)

- **શૈક્ષણિક લાયકાત:** ઓછામાં ઓછું ૧૨મું ધોરણ અથવા સ્નાતક (Graduate).
- **અનુભવ:** ડેરી ફાર્મિંગ, પશુપાલન, અથવા ખાદ્ય પ્રોસેસિંગમાં (Food Processing) ૧-૨ વર્ષનો અનુભવ.
- **તાલીમ:** ડેરી ફાર્મિંગ અથવા ડેરી ટેકનોલોજીમાં (Dairy Technology) સરકારી અથવા ખાનગી સંસ્થાઓ (જેમ કે **NDDB, IRMA**) માંથી તાલીમ.
- **કૌશલ્યો:** બિઝનેસ મેનેજમેન્ટ, માર્કેટિંગ, નાણાકીય આયોજન, અને પશુપાલનનું મૂળભૂત જ્ઞાન.
- **અન્ય:** સ્થાનિક બજારની સમજ, નેટવર્કિંગ કૌશલ્ય, અને સરકારી યોજનાઓ વિશે જાગૃતિ.

વ્યવસાયિક દ્રષ્ટિકોણ અને વલણો (Business Outlook and Trends)

- **બજારનો દ્રષ્ટિકોણ (Market Outlook):** ગુજરાતમાં દૂધ અને દૂધ આધારિત ઉત્પાદનોની માંગ સતત વધી રહી છે, ખાસ કરીને શહેરી વિસ્તારોમાં. ભારતમાં ડેરી ઉદ્યોગનું બજાર કદ ૨૦૨૪ માં **INR ૧૮,૯૭૫ બિલિયન** હતું. ૨૦૨૫-૨૦૩૩ દરમિયાન ૧૨.૩૫% ની **CAGR** થી આગળ વધશે. ૨૦૩૩ સુધીમાં બજાર **INR ૫૭,૦૦૧.૮૧ બિલિયન** સુધી પહોંચવાનો અંદાજ મૂક્યો છે (સંદર્ભ: IMARC ગ્રૂપ).
- **વલણો (Trends):**
 - **ઓર્ગેનિક ડેરી ઉત્પાદનો (Organic Dairy Products):** ગ્રાહકો ઓર્ગેનિક અને રાસાયણ મુક્ત દૂધ ઉત્પાદનો તરફ આકર્ષાય છે.
 - **પેકેજ્ડ ઉત્પાદનો (Packaged Products):** સ્વચ્છતા અને ગુણવત્તાને કારણે પેકેજ્ડ દૂધ અને ઉત્પાદનોની માંગ વધી છે.
 - **ઓનલાઈન વેચાણ (Online Sales):** ઈ-કોમર્સ પ્લેટફોર્મ દ્વારા ડેરી ઉત્પાદનોનું વેચાણ વધી રહ્યું છે.
 - **સરકારી સમર્થન (Government Support):** ગુજરાત સરકારની **MSME** યોજનાઓ અને નેશનલ ડેરી પ્રોગ્રામ ડેરી ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહન આપે છે.

બજાર સંભાવના (Market Potential)

- **સ્થાનિક બજાર (Domestic Market):** ગુજરાતના શહેરો જેમ કે અમદાવાદ, સુરત, રાજકોટ, અને વડોદરામાં દૂધ અને ઉત્પાદનોની ઉચ્ચ માંગ.
- **નિકાસ બજાર (Export Market):** ગુજરાત ભારતના ૩૩% નિકાસમાં યોગદાન આપે છે, જેમાં ડેરી ઉત્પાદનોનો સમાવેશ થાય છે.
- **લક્ષ્ય ગ્રાહકો (Target Customers):** ઘરગથ્થુ, હોટેલ્સ, રેસ્ટોરન્ટ્સ, મીઠાઈની દુકાનો, અને ખાદ્ય પ્રોસેસિંગ યુનિટ્સ.

કાચો માલની જરૂરિયાત (Raw Material Requirement)

- દુધાળા પશુ (Milch Animals - ગાય/ભેંસ)
- પશુ ખોરાક (Cattle Feed)
- પાણી અને વીજળી (Power)
- પશુઓ માટે શેડ (Shed)
- દવાઓ અને વૈટનરી સેવાઓ (Veterinary Services)
- પેકેજિંગ સામગ્રી (પ્લાસ્ટિક પાઉચ, કન્ટેનર, બોટલ્સ).
- પ્રોસેસિંગ રસાયણો (દહીં સ્ટાર્ટર કલ્ચર, સાઇટ્રિક એસિડ).

ઉત્પાદન પ્રક્રિયા અને મશીનની જરૂરિયાત (Manufacturing Process with Machine Requirement)

મશીન (Machine)	જથ્થો (Quantity)	ક્ષમતા (Capacity)	આશરે કિંમત (Approx. Cost - ₹)
મિલ્કિંગ મશીન (Milking Machine)	૨	૧૦ (ગાય/ભેંસ)/કલાક	૫૦,૦૦૦
પાશ્વરાઇઝર (Pasteurizer)	૧	૫૦૦ લિટર/કલાક	૨,૦૦,૦૦૦
હોમોજનાઇઝર (Homogenizer)	૧	૫૦૦ લિટર/કલાક	૧,૫૦,૦૦૦
પેકેજિંગ મશીન (Packaging Machine)	૧	૧૦૦૦ પાઉચ/કલાક	૧,૦૦,૦૦૦
ચિલર યુનિટ (Chiller Unit)	૧	૧૦૦૦ લિટર	૧,૫૦,૦૦૦
દહીં ઇન્ક્યુબેટર (Curd Incubator)	૧	૨૦૦ લિટર	૫૦,૦૦૦
ધી બનાવવાનું મશીન (Ghee Making Machine)	૧	૫૦ લિટર/બેચ	૭૫,૦૦૦

માનવબળની જરૂરિયાત (Manpower Requirement)

- કુશળ કામદારો (Skilled Workers): ૨ (ડેરી ટેકનિશિયન, મેનેજર).
- અકુશળ કામદારો (Unskilled Workers): ૪ (ગાયની સંભાળ, સફાઈ, પેકેજિંગ).
- માર્કેટિંગ સ્ટાફ: ૧ (વેચાણ અને વિતરણ માટે).
- કુલ માસિક પગાર: ₹૫૦,૦૦૦ (આશરે).

અમલીકરણ સમયપત્રક (Implementation Schedule)

કામગીરી (Activity)	સમયગાળો (Duration)
યોજનાની તૈયારી	૧૫ દિવસ
મશીનરી ખરીદી અને ઇન્સ્ટોલેશન	૩૦ દિવસ
પશુઓની ખરીદી અને શેડ તૈયાર કરવો	૩૦ દિવસ
ઉત્પાદન શરૂ	૧૫ દિવસ
કુલ સમય	આશરે ૯૦ દિવસ

પ્રોજેક્ટનો ખર્ચ (Cost of Project)

ખર્ચની વિગત (Particulars)	રકમ (₹, લાખમાં)
જમીન અને બાંધકામ (Land & Building)	૫.૦૦
મશીનરી અને સાધનો (Machinery & Equipment)	૮.૨૫
ગાયોની ખરીદી (Purchase of Cows)	૬.૦૦
કાર્યકારી મૂડી (Working Capital)	૩.૦૦
અન્ય ખર્ચ (Preliminary Expenses)	૦.૭૫
કુલ (Total)	૨૩.૦૦

નાણાકીય વ્યવસ્થા (Means of Finance)

- પોતાનું રોકાણ (Own Contribution): ₹૬.૦૦ લાખ (૨૬%).
- બેંક લોન (Bank Loan): ₹૧૫.૦૦ લાખ (૬૫%) (NABARD / PMEGP યોજના હેઠળ).
- સરકારી સબસિડી (Govt. Subsidy): ₹૨.૦૦ લાખ (૮%) (ગુજરાત સરકાર / MSME યોજના).

વેચાણ આવક (Sales Realization)

- દૈનિક દૂધ ઉત્પાદન: ૪૦૦ લિટર
- વાર્ષિક આવક (આશરે):
 - દૂધ: ૪૦૦ લિટર x ₹૫૦/લિટર x ૩૦૦ દિવસ = ₹૬૦,૦૦,૦૦૦
 - અન્ય ઉત્પાદનો (દહીં, ઘી, પનીર): ₹૧૫,૦૦,૦૦૦
 - કુલ (Total): ₹૭૫,૦૦,૦૦૦

માસિક ખર્ચ અને ROI (Monthly Expenses and ROI)

- માસિક ખર્ચ:
 - પશુ માટેનો ખોરાક: ₹૧,૦૦,૦૦૦
 - સ્ટાફનો પગાર: ₹૫૦,૦૦૦
 - યુટિલિટી ખર્ચ (વીજળી, પાણી): ₹૨૦,૦૦૦
 - પેકેજિંગ: ₹૩૦,૦૦૦
 - અન્ય (જાળવણી, માર્કેટિંગ): ₹૨૫,૦૦૦
 - કુલ: ₹૨,૨૫,૦૦૦
- વાર્ષિક ખર્ચ (Annual Expense): ₹૨૭,૦૦,૦૦૦

- **વાર્ષિક નફો (Annual Profit):** ₹૭૫,૦૦,૦૦૦ - ₹૨૭,૦૦,૦૦૦ = **₹૪૮,૦૦,૦૦૦**
- **ROI (Return on Investment):**
 - $(₹૪૮,૦૦,૦૦૦ / ₹૨૩,૦૦,૦૦૦) \times 100 = 208.7\%$ (૩ વર્ષમાં).

બ્રેકઇવન વિશ્લેષણ (Breakeven Analysis)

વિગત (Particulars)	રકમ (₹)
નિશ્ચિત ખર્ચ (Fixed Cost)	૧૪,૦૦,૦૦૦
વેરિયેબલ ખર્ચ (Variable Cost)	૧૩,૦૦,૦૦૦
વેચાણ આવક (Sales Revenue)	૭૫,૦૦,૦૦૦
બ્રેકઇવન પોઇન્ટ (Units)	૭,૫૦૦ લિટર/મહિનો
બ્રેકઇવન સમય (Time)	૮ મહિના

જરૂરી સરકારી મંજૂરીઓ (Necessary Government Approvals)

- **FSSAI લાઇસન્સ:** ખાદ્ય સુરક્ષા અને ગુણવત્તા માટે.
- **GST નોંધણી:** વેચાણ અને ટેક્સ માટે.
- **MSME નોંધણી:** સરકારી સબસિડી અને લાભો માટે.
- **પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ (GPCB):** પર્યાવરણીય મંજૂરી.
- **સ્થાનિક પંચાયત/નગરપાલિકા:** જમીન અને બાંધકામ માટે.

મશીન સપ્લાયર્સ (Machine Suppliers)

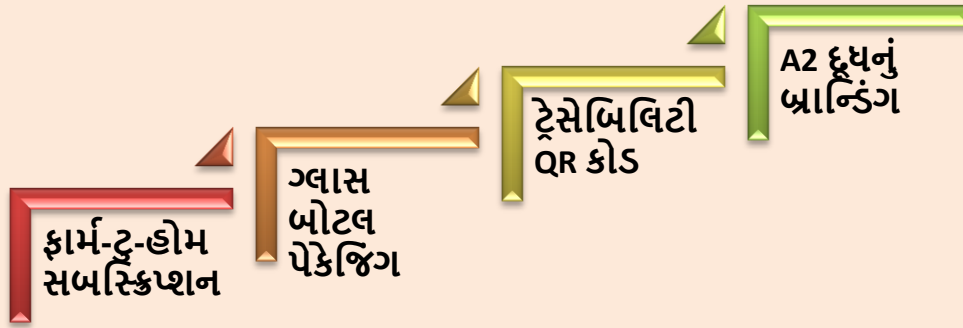
- **Prompt Equipments,** Ahmedabad
- **Milkwell Dairy Systems,** Rajkot
- **HMT Dairy Equipment,** Anand
- **ઓનલાઇન પ્લેટફોર્મ:** IndiaMART, TradeIndia.

કાચા માલના સપ્લાયર્સ (Raw Material Suppliers)

- **Amul Feeds**, Anand
- **Godrej Agrovvet**, Gujarat
- **Local Veterinary Medicine Stores**
- **Krusha Seva Kendra**, Taluka-wise

નવીન માર્કેટિંગ વ્યૂહરચના (Innovative Marketing Strategy)

ડેરી વ્યવસાયમાં વિશ્વાસ અને તાજગી સૌથી મહત્વપૂર્ણ છે.

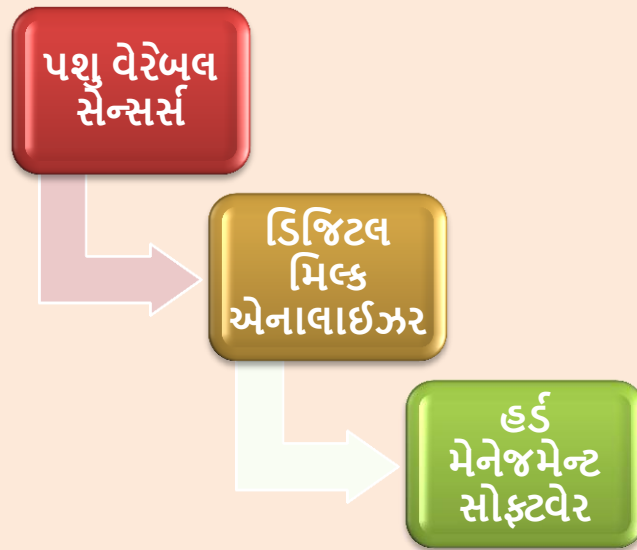
- **ફાર્મ-ટુ-હોમ સબસ્ક્રિપ્શન (Farm-to-Home Subscription):** મોબાઇલ એપ અથવા વોટ્સએપ દ્વારા માસિક સબસ્ક્રિપ્શન મોડેલ (Monthly Subscription Model) શરૂ કરો. ગ્રાહકોને રોજ સવારે ૭ વાગ્યા પહેલાં તાજું દૂધ ઘરઆંગણે પહોંચાડવાની ખાતરી આપો. પ્રીપેડ ગ્રાહકોને ડિસ્કાઉન્ટ આપીને કેશ ફ્લો સુધારી શકાય.
- **ગ્લાસ બોટલ પેકેજિંગ (Glass Bottle Packaging):** પ્લાસ્ટિક પાઉચને બદલે કાચની બોટલમાં દૂધ વેચવું એ હાલનો પ્રીમિયમ ટ્રેન્ડ છે. તે પર્યાવરણને અનુકૂળ છે અને ગ્રાહકોને "જૂના જમાનાની શુદ્ધતા" નો અહેસાસ કરાવે છે. આના માટે થોડી વધુ કિંમત વસૂલી શકાય છે.
- **ટ્રેસેબિલિટી QR કોડ (Traceability QR Code):** દૂધની બોટલ પર QR કોડ

લગાવો. ગ્રાહક તેને સ્કેન કરે ત્યારે તે જોઈ શકે કે દૂધ કઈ ગાયનું છે, ક્યારે દોહવામાં આવ્યું અને ક્યારે પેક થયું. આ **પારદર્શિતા** (Transparency) ગ્રાહકોનો અતુટ વિશ્વાસ જીતશે.

- **A2 દૂધનું બ્રાન્ડિંગ (A2 Milk Branding):** જો તમે ગીર કે સાહિવાલ ગાયો રાખો છો, તો દૂધને માત્ર સામાન્ય દૂધ તરીકે નહિ પણ **A2 દેશી ગાયના દૂધ** તરીકે માર્કેટ કરો, જેનો ભાવ બજારમાં સામાન્ય દૂધ કરતાં બમણો હોય છે.

તકનીકી અપગ્રેડેશન (Technological Upgradation)

૨૦ ગાયોના ફાર્મ માટે પણ ટેકનોલોજી મેનેજમેન્ટ સરળ બનાવી શકે છે.

- **પશુ વેરેબલ સેન્સર્સ (Animal Wearable Sensors):** ગાયોના ગળામાં **RFID કોલર** અથવા **IoT સેન્સર્સ** લગાવો. આ સેન્સર ગાયની તબિયત, ખોરાક લેવાની પ્રવૃત્તિ અને **ગર્ભધાનનો સમય** (Estrus Cycle) મોબાઈલ પર જણાવશે, જેથી દૂધ ઉત્પાદન જળવાઈ રહે.
- **ડિજિટલ મિલ્ક એનાલાઈઝર (Digital Milk Analyzer):** દૂધ દોહતી વખતે જ તેમાં રહેલા **ફેટ** (Fat) અને **SNF** (Solid Not Fat) નું ત્વરિત વિશ્લેષણ કરતું ડિજિટલ મશીન વસાવો. આ ડેટા ગ્રાહકોને રિપોર્ટ તરીકે મોકલી શકાય છે.
- **હર્ડ મેનેજમેન્ટ સોફ્ટવેર (Herd Management Software):** ગાયોનો રેકૉર્ડ,

રસીકરણની તારીખ, દૂધ ઉત્પાદનનો હિસાબ અને નફા-નુકસાન જોવા માટે 'Herdman' અથવા 'Stellapps' જેવી એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરો.

SWOT વિશ્લેષણ (SWOT Analysis)

શ્રેણી

વિગત

Strengths (શક્તિઓ)

- દેશી ઓલાદ: ગીર ગાયો રોગપ્રતિકારક શક્તિ ધરાવે છે અને A2 દૂધ આપે છે.
- રોકડ પ્રવાહ: દૂધના વેચાણથી દૈનિક આવક થાય છે.
- સરકારી સહાય: સબસિડી અને વીમા યોજનાઓ ઉપલબ્ધ છે.

Weaknesses (નબળાઈઓ)

- નાશવંત ઉત્પાદન: દૂધ ખૂબ જ ઝડપથી બગડી જાય છે.
- મજૂર નિર્ભરતા: ગાયોની સંભાળ માટે કુશળ માણસોની સતત જરૂર રહે છે.
- ઉચ્ચ નિભાવ ખર્ચ: પશુ આહારના ભાવમાં થતી વધઘટ.

Opportunities (તકો)

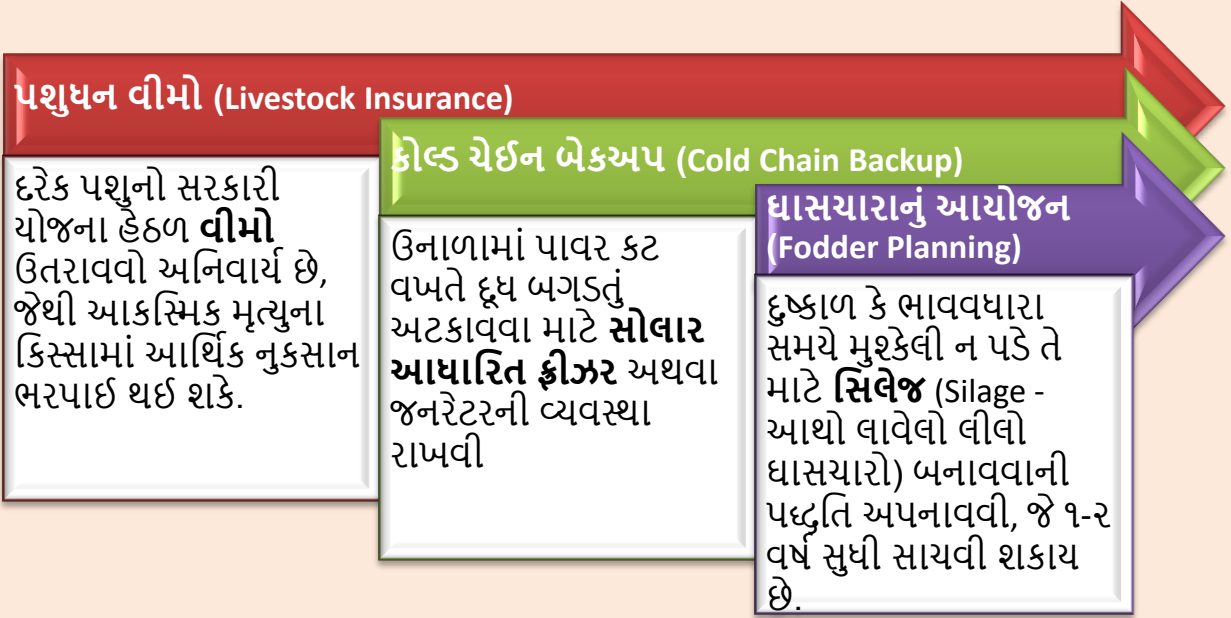
- મૂલ્યવર્ધન: છાશ, શ્રીખંડ અને ફ્લેવર્ડ મિલ્ક જેવી પ્રોડક્ટ્સ ઉમેરવી.
- ઓર્ગેનિક ખાતર: ગાયના છાશ અને ગૌમૂત્રમાંથી ઓર્ગેનિક ખાતર બનાવીને વેચવું.
- એગ્રો-ટુરિઝમ: ફાર્મ મુલાકાત માટે ગ્રાહકોને આમંત્રણ આપવું.

Threats (જોખમો)

- રોગચાળો: લમ્પી વાયરસ જેવી બીમારીઓ પશુધન માટે જોખમી છે.
- ભાવ નિયંત્રણ: અમૂલ જેવા મોટા ખેલાડીઓ બજાર કિંમત નક્કી કરે છે.
- ક્લાઈમેટ ચેન્જ: ગરમી વધવાથી દૂધ ઉત્પાદનમાં ઘટાડો થઈ શકે છે.

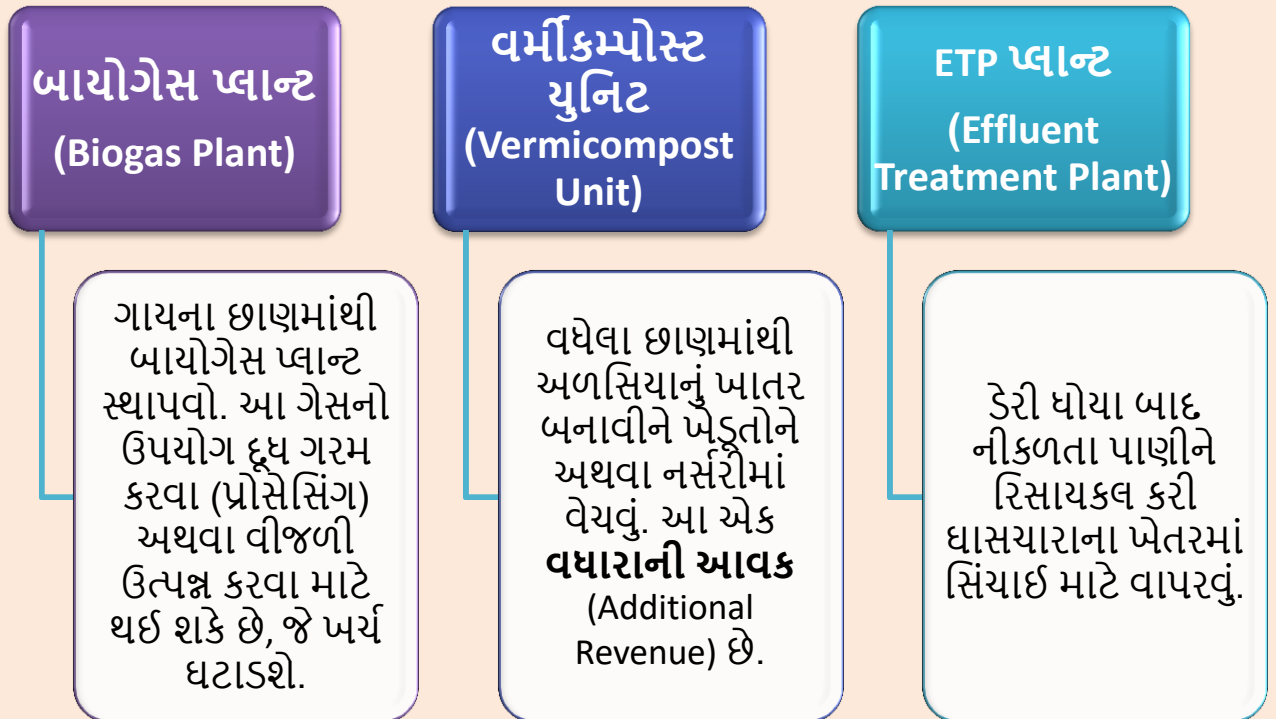

જોખમ વ્યવસ્થાપન (Risk Management)

કચરાનું વ્યવસ્થાપન (Waste Management)

ડેરી ફાર્મમાં કચરો પણ આવકનું સાધન બની શકે છે.

ગુણવત્તા નિયંત્રણ અને ખાતરી (Quality Control & Assurance)

- **SOP નું પાલન:** દૂધ દોહતા પહેલા આંચળને પોટેશિયમ પરમેંગેનેટ વાળા પાણીથી સાફ કરવા અને મિલ્કિંગ મશીનને ગરમ પાણીથી ધોવા માટે SOP (Standard Operating Procedure) બનાવવી.
- **લેબ ટેસ્ટિંગ (Lab Testing):** દર અઠવાડિયે દૂધમાં એન્ટિબાયોટિક રેસિડ્યુ (Antibiotic Residue) અને બેક્ટેરિયા કાઉન્ટનું ચેકિંગ કરવું.
- **CIP સિસ્ટમ (Cleaning-in-Place):** પાશ્વરાઇઝર અને ટેન્કોની સફાઈ માટે ઓટોમેટિક CIP સિસ્ટમ વાપરવી જેથી દૂધના અવશેષો ન રહે અને બેક્ટેરિયા પેદા ન થાય.
- **કોલ્ડ ચેઇન મોનિટરિંગ:** દૂધ દોહ્યાની ૩૦ મિનિટ માં તેનું તાપમાન ૪°C સુધી લાવવું અને ગ્રાહક સુધી પહોંચે ત્યાં સુધી તે તાપમાન જાળવી રાખવું.

અસ્વીકૃતિ/Disclaimer

આ પ્રોજેક્ટ પ્રોફાઇલ માર્ગદર્શન અને પ્રાથમિક સંશોધન માટે જ છે. ખર્ચ અને નફાકારકતા સહિતના નાણાકીય આંકડાઓ ધારણાઓ પર આધારિત સૂચક અંદાજો છે અને તેમાં ફેરફાર થઈ શકે છે. તેઓ વ્યવસાયિક સફળતાની કોઈ ગેરંટી આપતા નથી. ઉદ્યોગસાહસિકોએ પોતાનો સંપૂર્ણ બજાર સર્વેક્ષણ, નાણાકીય યોગ્ય અભ્યાસ, અને કાયદાકીય પાલન ચકાસણી (ખર્ચની ચકાસણી અને જરૂરી તમામ પરવાનગીઓ અને મંજૂરીઓ મેળવવા સહિત) કરવી ફરજિયાત છે. કોઈપણ ચોક્કસ મશીનરી, સપ્લાયર, અથવા તાલીમ સંસ્થાનું નામ માત્ર માહિતીના સંદર્ભ માટે આપવામાં આવ્યું છે અને તે કોઈ ભલામણ નથી. આ માહિતી વ્યવસાયિક નાણાકીય કે તકનીકી સલાહ નો વિકલ્પ નથી, અને આ રૂપરેખાઓના આધારે લેવાયેલા નિર્ણયોથી થતા કોઈપણ નુકસાન માટે પ્રદાતા કોઈ જવાબદારી લેતા નથી.

This project profile is for guidance and preliminary research only. The financial figures, including costs and profitability, are indicative estimates based on assumptions and are subject to change. They are not a guarantee of commercial success. Entrepreneurs must conduct their own thorough market surveys, financial due diligence, and legal compliance checks (including verifying costs and obtaining all necessary licenses and approvals). The name of any specific machinery, supplier, or training institution is provided purely for informational reference and does not constitute a recommendation. This information is not a substitute for professional financial or technical advice, and the provider holds no liability for any losses incurred from decisions based on these profiles.